

מאותו הכפר

המציאות בכ-50 כפרי נוער ברחבי הארץ, שיחזרו היום ללימודים, מציבה בפני המחנכים אתגרים מורכבים מתמיד – הדימוי של המסגרת לא בהכרח חיובי, החקלאות איבדה מיוקרתה, וחלק מהתלמידים בכיתה ט' לא מכירים את ה-ABC שלושה מנהלי כפרי נוער, שבעבר למדו במוסדות שבראשם הם עומדים היום, מספרים: כך הצלחנו להסתגל למציאות המשתנה

נטע הלפרין צילום: זיו קורן

"הפערים החינוכיים היום גדולים משהיו בעבר". מימין: מנכ"ל הכפר הירוק, קובי (סיסקו) נווה; מנהל כפר הנוער אלוני יצחק, יעקב בנבנישתי; ומנהל הפנימייה במקווה ישראל, אלכס כץ

הראיון עם קובי נווה, יעקב בנב - נישתי ואלכס כץ מסתיים בסיוור יסודי ברחבי הכפר הירוק, במטרה לבחור לוקיישן לתמונה משות - פת. נווה (המכונה סיסקו) - מנכ"ל הכפר הירוק, המכיר את השטח כאת כף ידו - מוביל אותנו לחל - קת דשא ירוקה. טווסים משוטטים להם באין מפריע בין המבנים הפזורים באזור, אך אח - ראית קשרי הציבור של המינהל לחינוך התיישבותי, שמתלווה לסיוור, מחמיצה את האלמנט הפסטורלי. "סיסקו, אין מצב!" היא מזדעקת, "אתה מדבר על סייבר, כיתות היי-טק ומוזיקה קלאסית שיש אצלך, ובסוף תצטלמו על רקע כמה צריפים ישנים?"

הצלם מאלתר במהירות פשרה הולמת, ומושיב את שלושת המרואיינים על אחד המשוריינים הע - תיקים הפזורים בכפר. בבת אחת משתרר שקט של שביעות רצון, שגם תקתוקי המצלמה לא מפריעים אותו. דומה שהתמונה מצליחה ללכוד את השאיפות, כמו גם את ההווה המורכב שבו פועלים מנהלי כפרי הנוער בימים אלה: הרצון לייצג תמצית של יש - ראליות שכוללת ערכים דוגמת חלוציות והגשמה, במציאות עתירת אתגרים כלכליים וחברתיים שגם כפרי הנוער הם חלק ממנה.

כ-50 כפרי נוער פזורים ברחבי הארץ. בעבר הרחוק דבקה בהם תדמית אליטיסטית, שתוגברה על ידי סמלים תרבותיים: יצחק רבין, בוגר כפר הנוער הז - קלאי כדורי, או "אליפים", קלאסיקות הנוער מאת אסתר שטרייט-וורצל, חיזקו את המיתוס של כפרי הנוער כמקום מושבם של יפי הבלורית והתואר, כור היתוך שמתוכו יוצא דור העתיד לבנות ולהיבנות. עם השנים חל שינוי בדימויים ורבים רואים בהם, לא בצדק, פנימיות לילדים ממשפחות מצוקה.

בפועל, המציאות תמיד היתה מורכבת יותר. למן הקמתם של כפרי הנוער - רובם עוד לפני קום המ - דינה, במטרה לקלוט בני נוער שנמלטו מאירופה בתקופת השואה - התחנכו בהם נערים ונערות מרקע מגוון למדי. החל מילדים למשפחות מבוססות, המ תגוררים בפריפריה ומחפשים מענה לימודי וחברתי מאתגר יותר מזה הקיים באזור מגוריהם; דרך עולים חדשים, דוגמת נוער פרויקט נעל"ה, המחפשים מס - גרת הולמת להיקלט בה; וכלה בתלמידים מתקשים ובילדי משפחות אומנה או משפחות מצוקה.

כפרי הנוער עצמם ממוקמים על רצף רחב, מכפ - רי נוער יוקרתיים שנכללים בעקביות ברשימת בתי הספר המצטיינים בארץ, ועד כפרים שפונים בעיקר לנוער ממשפחות סיעודיות; אלה וגם אלה מציעים מסלולי לימוד קורצים, דוגמת היי-טק ווטרינריה, ספורט ואמנות, מדעי הים וחקלאות.

זאת ועוד: השנה הוקמו שני כפרים ייעודיים לנוער מהמגזר הבדואי וכפר לנוער חרדי נושר, במק - ביל להקמתו של כפר ייעודי לנוער מהמגזר הערבי.

"במקרים שבהם מסיבות שונות, נער או נערה לא מקבלים את המענה החינוכי המתאים באזור מגוריהם, התפקיד שלנו הוא להבטיח שתלמידים והורים שבה - רו באפשרות הזו יקבלו את הפנימייה החינוכית הכי טובה שיש", אומר מנהל המינהל לחינוך התיישבותי פנימייתי ולעליית הנוער במשרד החינוך, ד"ר בני פישר. הוא מדגיש כי הכפר שואף להעניק לא רק תנאים פיזיים ולימודיים שיאפשרו לתלמיד להצליח, אלא גם סל שירותים בהתאם למצבו הסוציו-אקונומי: ביגוד, ספרי לימוד - וגם טיפולי שיניים ודמי כיס.

כמו להיות ראש עיר

ומי כמו המרואיינים לכתבה מכירים את המציאות הזו: שלושתם ממוקמים כיום בעמדות ניהול והשפ - עה, אך בעבר היו בעצמם חניכים במוסדות שאותם הם מנהלים.

נווה (63), מנכ"ל הכפר הירוק זה 16 שנה, בן לעולים מעיראק, נולד באוהל במעברה של קריית מלאכי וגדל בתקופה שבה נהגו לשלוח יותר ממחצית מתלמידי עיירות הפיתוח לעבודה או לבי"ס מקצו - עי בסוף כיתה ח'; כרבע בלבד הוכוונו לכפרי נוער. "כך התגלגלתי לכפר הירוק", הוא מספר בחיך. "החלום שלי היה לחזור לכאן אחרי השירות הצבאי. אחרי שלוש שנים של הדרכה. לאחר ששימשתי רכז תרבות וספורט ובהמשך ניהלתי את פנימיית הנוער, לימדתי היסטוריה ולמדתי לתואר שלישי בהיסטוריה, הגשמת את חלומי הגדול והתמנתי לפני 16 שנה למנהל הכפר". כשיפרוש נווה, בעוד ארבע שנים, ימלאו 50 שנה בדיוק לשהותו בכפר.

אלכס כץ (41), מנהל הפנימייה הכללית בכפר הנוער מקווה ישראל, עלה לארץ עם הוריו בסוף שנות התשעים. "הייתי שחקן כדורעף וחפישתי מסגרת להמשיך בה", הוא מספר, "הפנו אותי להפועל בת ים וייעצו לי ללמוד בפנימייה במקווה ישראל". בגיל 17 וחצי סיים את לימודיו ונשאר להדריך במקום, וכבר בחופשת השחרור חזר להדרכה. משנת 2007 הוא מכהן כמנהל הפנימייה ומחנך בה.

יעקב בנבנישתי (50) נולד באשקלון וגדל במשפחת אומנה. כשהיה בן 15 נפטר אב המשפחה, ובעליית הנוער הפנו את בנבנישתי לכפר הנוער אלוני יצחק שבו למד כשנתיים. "קיבלה אותי ללימודים נינה גלסמן, המנהלת המיתולוגית של הכפר, והיא ליוותה אותי עד גיל 20, כולל לשירות המשמעותי שלי בצנחנים ובקצונה. מתישהו בתחילת שנות התשעים היא ערכה מעין 'ציד ראשים' של בוגרי הפנימייה והציעה לי לחזור לשנת הדרכה; השנה הזו נמשכת עד היום". בתום 25 שנות ניהול הציעה לו גלסמן להחליף אותה, וכעת הוא מתחיל כבר את שנתו השישית בתפקיד.

כולכם מגיעים מרקעים לא קלים. עשיתם את הב - לתי אפשרי כמעט: התמניתם להוביל את המוסדות שבהם התחנכתם, הצעתם אותם להישגים ואתם מכירים אותם היטב. איך תגדירו את התפקיד?

כץ: "בתור מנהל פנימייה התפקיד שלי קצת אחר; אני מתפקד בפועל כאיש קשר, נציג התלמידים והצ - וות החינוכי מול ההנהלה. אך המשותף לי ולחברים כאן הוא שמדובר בתפקיד של 24/7. אין רגע שאפשר להגיד סטופ. מנהל פנימייה לא הולך לישון לפני שכל הילדים הלכו לישון, ונמצא שם גם בשבתות וחגים. זה תפקיד לא קל אבל ממלא, ואני זוכה להג - שים במסגרתו הרבה חלומות שהיו לי בתור תלמיד".

מה למשל?

"בזמנו לא ידענו מה זה חוגים. היתה בעיקר עבודה במשק, הרבה חקלאות. היום יש עבודה חקלאית, אבל לצידה פעילות העשרה ענפה: הולכים לתיאטרון, יוזמים פעילויות הדרכתיות וגם תורמים לקהילה. אלה לא ילדים נזקקים, אלא כאלה שיכולים לתרום לאוכלוסיות חלשות מהם. תלמידים יוצאי אתיופיה ממקווה ישראל, למשל, מתנדבים במרכז קליטה ביפו וחונכים נוער אתיופי שהגיע זה עתה לארץ. מחמם את הלב לראות איך התלמידים יוצאים מגדרם כדי לסייע לחדשים להיקלט".

בבנישתי: "מנהל כפר הוא כמו ראש עיר. הרי כפר נוער מוגדר כנקודת יישוב, ולכן התפקיד כולל גם עיסוק בתשתיות, בתושבים שמתגוררים בו וכמובן בבית הספר, בפנימייה, במשק ובאינטגרציה בין כל אלה. יש עיסוק רב במציאת משאבים כלכליים מול משרד החינוך ותורמים. זו ספינה גדולה וכבדה שט - מונות בה יכולות מדהימות, אבל בסוף המטרה שלה מתמקדת בכל ילד וילד בנפרד, במטרה לשנות את המקום שבו גדל ולנווט אותו קדימה".

נווה, מנגד, מעיד על עצמו שהוא עוסק פחות בע - ניני הכאן ועכשיו ("לשם כך אני מקיף את עצמי באנשי צוות מצוינים"), ומשקיע את מרבית מרצו בעתיד כפר הנוער והתלמידים. "התלמידים באים לספר לי על החלומות שלהם, ואני אף פעם לא אומר 'אי אפשר', אלא איך אני יכול לעזור לכם לממש אותם".

בדומה לחבריו, מדגיש נווה כי כתוצר של תהליך האינטגרציה, הנושא קרוב מאוד לליבו. "כשהגעתי לכפר הנוער זה היה מוסד אליטיסטי, עם אחוז מסוים של יוצאי עיירות פיתוח. לצערי חל שינוי בחברה הישראלית. פעם ללמוד בכפר נוער היה אידיאל; היום קרנה של החקלאות במדינה ירדה, ואתה כבר לא יכול למכור אותה כערך עליון. התלמידים כאן עובדים יום בשבוע, ואנחנו מעניינים אותם בחקלאות בדרכים אחרות דוגמת שימור מינים נכחדים, אילוף כלבים וסוסים או חקלאות אורגנית בשיתוף הקהילה. בעבר נושא ההתיישבות היה חלק בלתי נפרד מכפרי הנוער; הכפר הירוק היה ממקימי יטבתה וגרופית. היום הערכים השתנו, וגם אנחנו צריכים להמציא את עצמנו מחדש כל הזמן".

בבנישתי: "אני לא מסתכל על העבר בנוסטל - גיה, אלא מברך על השינויים. ישראל צעדה קדימה, ואנחנו התאמנו את עצמנו למאה ה-21 - בפנייה לחקלאות טכנולוגית ובהצבת יזמות, חדשנות ושיתוף פעולה כערכים מובילים. בעוד 20 ו-30 שנה יום עבודה ייראה אחרת לגמרי וידרוש מיומנויות שונות לחלוטין. לכן האינטגרציה בין עולה מחבר העמים לילד מעיירת פיתוח חשובה, אבל לא מספיקה; לכן העברת ידע כבר לא מספיקה, כמו היכולת ליצירת ידע חדש. לכן אנחנו דוחפים את התלמידים לת - עודת בגרות מלאה וטובה, אבל רוצים שהיא תהיה רלוונטית לחיים שלהם כאן ועכשיו".

נגד מחממי הכיסא

אי אפשר לא להעריך את הלהט שמאפיין את המנהלים, את המסירות שלהם לתפקיד כה מורכב ומאתגר. לשיטתם, כמו הצבא בעבר, הם משמשים היום כור ההיתוך: קולטים ילדים מכל החברה היש - ראלית והולכים איתם יד ביד לאורך הלימודים, דרך השירות הצבאי וגם בהמשך החיים. הם לא מתעלמים מהאתגרים ואף לא מעוניינים לטאטא אותם.

במקווה ישראל, מספר כץ, קרוב ל-50 אחוזים מ - ניכי הפנימייה הם עולים ממגוון ארצות. "לא פשוט לשכך ילד משווייץ עם ילד מאתיופיה באותו חדר, לנו וגם להם. אבל בתוך שנה הם מבקשים להיות באותו החדר מיוזמתם".

"אני חושב שבשנים האחרונות, ילדים מגיעים אלינו עם פערים לימודיים גדולים יותר מאשר בעבר", מעריך בבנישתי, "אנחנו קולטים את כולם במחנה הכנה מסודר ושיטתי כדי לקבל תמונת מצב מדויקת, ונתקלים לא פעם בילדים שגדלו בארץ אבל לא יודעים לדבר או לכתוב. זה לא מקרה ייחודי. יש המון ילדים כאלה, עם פערים עצומים, ואנחנו נו - תנים להם שיעורי עזר, בית ספר ערב. נעשה הכל כדי שהם יצליחו".

האם לדעתכם הפערים החינוכיים גדלו בשנים האחרונות?

כץ: לפעמים מגיעים אלינו ילדים בכיתה ט' שלא מכירים את ה-ABC.

בבנישתי: "אנחנו לוקחים אחריות על הילדים האלה. לא נאפשר להם פשוט לחמם את הכיסא שש שנים. עוד מורכבות שטמונה בנושא הזה היא סיפור המשאבים: כדי להביא את התלמידים להישגים העצומים שאליהם אנחנו מביאים אותם נדרשים משא - בים עצומים, ואנחנו נלחמים עליהם. ללא המשאבים האלה, שאף פעם אין מספיק מהם, הילד היה צורך משאבים גדולים אפילו יותר בכגרותו: עריקות, נשי - רה מהצבא, עבודה לא מתגמלת ודימוי עצמי נמוך".

מה מאפיין את הנוער שמגיע אליכם, בהשוואה לשנים עברו?

נווה: "בעבר החתך היה הומוגני יותר. היה ידוע, למשל, שאלוני יצחק הוא כפר נוער אליטיסטי, ושכפרים אחרים, לא משנה אילו, מיועדים לילדים חלשים יותר. היום כפרי הנוער בכללותם אינטגר - טיביים יותר, מה שהופך את העבודה מורכבת יותר, אבל אולי מדויקת יותר; כיום גם אני וגם חבריי כאן תופרים לכל תלמיד תוכנית אישית בהתאם ליכולות ולחוזקות שלו. אם הוא מתחבר לאחד הטבחים, נצמיד אותו אליו ואפילו נשלח אותו לקורס בישול בבית מלון. מה שיקדם אותו".

כץ: "היום הדרישות אחרות. בני נוער מתעניינים בחקלאות מקיימת, מעדיפים אוכל מופחת מלח בחדר האוכל ונרתעים מאוכל מעובד. כלומר, לא רק הדרישות השתנו, גם השיח השתנה ואנחנו צריכים להתאים את עצמנו".

"אם הזכרנו שיח, התכוונתי לומר שבעבר הנוער היה אידיאליסטי יותר, אבל במחשבה שנייה אני חושב שמוקדי האכפתיות פשוט זזו למקום אחר", סבור נווה, "כל הדאגה לבעלי חיים ולסביבה, שבולטת אצלנו מאוד, לא היתה קיימת בעבר".

בנבנישתי: "נוהגים לומר על בני נוער שהם מפונקים. אני מסתייג מהאמירה הזאת. אני חושב שהם מגיעים היום עם פערים עמוקים יותר מבחינה חברתית ורגשית, שיש להם פחות כוחות להתמודד. ומי מקנה כוחות וערכים? הורים, וגם בית הספר והסביבה. נכון שכיום אנחנו עוסקים במסע יש ראלי או בהתנדבויות בקהילה, אבל לא מדברים על יישוב השממה. הציונות שלנו אחרת. חשוב לנו שישרתו בצבא, שיראו לא רק את עצמם אלא את הקהילה והחברה שהם חיים בה, שלא יישארו בדל"ת אמותיהם".

כפרי הנוער עצמם נמצאים בשינוי תמידי: בתוך עשור וחצי צמח הכפר הירוק מבית ספר של 300 תלמידים לאימפריה המונה 2,600 תלמידים. הוא כולל יוזמות ייחודיות, דוגמת בית ספר בינלאומי שבו לומדים תלמידים מ-40 מדינות ומגוון פרויקטים הקשורים בכפר באופנים שונים, למשל בית חולים וטרינרי פרטי או בריכה פרטית לטיפולים במים. אלה הביאו לכמה כתבות ביקורתיות על הכפר הירוק, אבל גם הקפיצו את הפרופיל הגבוה ממילא.

גם מספר התלמידים באלוני יצחק גדל בהתמדה, והשנה יפתח בו לראשונה בית ספר יסודי צומח. במקביל לכך עמל הצוות על הידוק הקשרים בין כפר הנוער לקהילה הסובבת אותו. ואילו מקווה ישראל מנווט בהתמדה בין האוכלוסיות השונות שמרכיבות אותו - פנימייה דתית, פנימייה ממלכתית ובית ספר עברי-צרפתי, על ההבדלים התרבותיים המהותיים שביניהן.

"האתגרים החינוכיים כיום מציבים את כפרי הנוער בחוד החנית", טוען נווה, "תלמידי הפנימייה שוהים כאן כל הזמן, וגם תלמידי אקסטרני, בסופו של דבר, מעבירים את רוב שעות היום אצלנו. ריבוי הפעילויות שאנחנו מציעים, לצד מסגרת הזמן האקסטרה-מור - חבת, מאפשרים לנו להתעלות בהרבה על הדרישות הבסיסיות ביום לימודים רגיל ולהציע משהו אחר לגמרי. יש כאן, לדוגמה, תזמורת סימפונית שחב - רים בה גם ילדי פנימייה שהגיעו ממשפחות אומנה - המצוקה שבמצוקה. מצאנו תקציב למורים פרטיים שיתגברו את הנגינה שלהם. לראות ילד כזה מנגן על כינור ומגיע להישגים גבוהים, ובמקביל מתפקד כתלמיד טוב - בשביל זה אנחנו פה".

מנהל הפנימייה הכללית במקווה ישראל, אלכס כץ: "כ-50% מהחניכים הם עולים. לא פשוט לשבץ ילד משווייץ וילד מאתיופיה באותו חדר, אבל בתוך שנה הם מבקשים את זה מיוזמתם" מנהל כפר הנוער אלוני יצחק, יעקב בנבנישתי: "אני מסתייג מהאמירה שהנוער מפונק. הם מגיעים עם פערים עמוקים יותר מבחינה חברתית ורגשית, ויש להם פחות כוחות להתמודד" מנכ"ל הכפר הירוק, קובי נווה: "תופרים לכל תלמיד תוכנית אישית בהתאם ליכולותיו. אם הוא מתחבר לאחד הטבחים, נצמיד אותו אליו ואפילו נשלח אותו לקורס בישול בבית מלון"